

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۳۹۷، دوره ۱، شماره ۲

تحلیل آسیب شناسی و ارائه راهبردهای مناسب توسعه گردشگری ساحلی در سواحل

استان بوشهر

مرضیه شوقی^{۱*}، مینا امیری نژاد^۲

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی تهران

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

marzie.shoghi@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۲۱

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۷/۷/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۳۱

چکیده

توسعه گردشگری، یکی از رویکردهای ایجاد تحول اقتصادی - اجتماعی در مناطق مختلف جهان می باشد که همواره مورد توجه پژوهشگران و برنامه ریزان قرار دارد. در این راستا استان بوشهر به جهت دارا بودن منابع بالقوه گردشگری، برخورداری از موقعیت ممتاز جغرافیایی و... می تواند ضمن بهره مندی از منافع اقتصادی (اشتغال، درآمد، تحصیل ارز و...) از فرصت های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی نیز به نفع ساکنان منطقه و کشور برخوردار گردد. هدف اصلی این پژوهش، آن است تا دریچه ای نو برای آمایش و توسعه گردشگری استان بوشهر ایجاد کرده و ضمن پرهیز از چند پارچگی، موازی کاری، خلأ فعالیت، بخشی نگری گردشگری و... به تقویت نقاط قوت و فرصت های موجود پرداخته و بتوان با برنامه ریزی و تدوین راهبردهای مدبرانه، تهدیدها و ضعف های موجود منطقه را مبدل به فرصت و قوت نموده و زمینه توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی منطقه و کشور را فراهم کرد. در پژوهش حاضر روش تحقیق بکار برده شده توصیف- تحلیلی می باشد؛ بر اساس مدل تحلیل *SWOT*. نتایج بدست آمده مبین این واقعیت است که استان بوشهر علی رغم برخورداری از قوتها و فرصت ها از جمله موقعیت جغرافیایی، وسعت، تنوع منابع و جاذبه های طبیعی و تاریخی، فرهنگی، چشم اندازهای زیبا، جنگلهای حرا و... گرفتار ضعف ها و تهدیدهای مختلفی همچون، کمبود زیرساختهای گردشگری، ضعف تبلیغات، چند پارچگی مدیریت، تبلیغات سوء جهانی است.

واژگان کلیدی: توسعه گردشگری، نواحی ساحلی، خلیج فارس، تکنیک *SWOT*

مقدمه

در حال حاضر اغلب کشورهای جهان در رقابتی تنگاتنگ و نزدیک، در پی بهره‌گیری از توانمندی‌های کشور خود هستند تا بتوانند سهم بیشتری از درآمد ناشی از صنعت توریسم را به خود اختصاص دهند و به ساده‌ترین شکل ممکن به اشتغال زایی بپردازند (مولای هشتجین و خوشنود، ۱۳۸۶: ۱). جذابیت آثار مثبت گردشگری به ویژه در بعد اقتصادی آن به گونه‌ای است که بسیاری از کشورهای جهان خصوصاً کشورهای در حال توسعه را به خود جلب نموده است (ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۸۴). این صنعت علاوه بر درآمدزایی، ارز آوری، اشتغالزایی و تبادل فرهنگها، سهمی را در بین فعالیتهای اقتصادی جهان، از جمله صادرات به خود اختصاص داده است (میرکتولی و مصدق، ۱۳۸۹: ۱). در واقع توسعه یا ارتقاء گردشگری علاوه بر ایجاد شغل، درآمد، و وصول مالیات همچنین فرصتی را برای توسعه زیر ساختهای محلی ایجاد میکند (Untong et al, 2007).

در عصر حاضر، گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از سریع‌ترین صنایع رو به رشد جهان، ابزاری برای ایجاد درآمد ملی، از اصلی‌ترین ارکان اقتصادی جهان و نیز از مفاهیم، اشکال و ارکان توسعه پایدار قلمداد میشود. (Rattanasuwongchai, 1998: 2) ایران به سبب وجود جاذبههای فراوان طبیعی، تاریخی و فرهنگی در زمره مستعدترین کشورهای جهان محسوب میشود، لیکن وابستگی شدید درآمد ارزی به صادرات فرآوردههای نفت و گاز، موجب کم توجهی به این فعالیت شده است. از این روست که تاکنون و به رغم پتانسیل بالای این فعالیت، فعالیت گردشگری سهم ناچیزی را در اقتصاد کشور به خود اختصاص داده است. دلیل اصلی توسعه گردشگری، غلبه بر پایین بودن سطح درآمد و ارائه فرصت‌های جدید شغلی و تحولات اجتماعی در جامعه است و می‌تواند امیدهایی را برای کاهش فقر بخصوص در نواحی که به نوعی دچار رکود اقتصادی شده‌اند، فراهم آورد (پاپلی یزدی و سقایی: ۱۳۸۶، ۸۲). برای رسیدن به این مهم شناسایی ویژگی‌ها و عوامل تأثیرگذار بر منابع و جاذبه‌های گردشگری در یک منطقه از ضروریات توسعه صنعت گردشگری به شمار می‌رود. یکی از مناطق حائز اهمیت از نظر دارا بودن پتانسیل‌های گردشگری در ایران مناطق ساحلی، بویژه خلیج فارس است که از جمله جزایر خلیج فارس که مسکونی هستند عبارتند از: کیش، قشم، خارک، لارک، ابوموسی، تنب بزرگ، تنب کوچک، خارک و خارکو میباشد. استان بوشهر با خلیج فارس بیش از ۶۰۰ کیلومتر مرز دریایی دارد و از اهمیت سوق‌الجیشی و اقتصادی قابل توجهی برخوردار است. از ذخایر نفتی و گازی مدفون در بستر خلیج فارس گرفته تا ماهی و میگو و انواع آبزیان خوراکی و صنعتی و از موقعیت استراتژیکی و شاهراه اقتصادی بودن آن گرفته تا جزایر مرکز تولید مثل لاک پشته‌ها و جنگل‌های زیبای دریایی حرا، جملگی بخشی از قابلیت‌هایی است که این دریا برای استفاده و بهره‌مندی مردم این منطقه دارد. اما تا کنون تنها در زمینه نفت و گاز، صید و صیادی و تجارت و حمل

و نقل از بخشی از توانمندیهای خلیج فارس بهره برداری شده است و از قابلیت اصلی این دریا که گردشگری دریایی است و می‌تواند درآمدی همپای درآمد نفت و یا شاید فزون‌تر داشته باشد، غفلت شده است. از این رو تحقیق حاضر با هدف بررسی تهدیدها و فرصت‌های موثر در توسعه صنعت گردشگری سعی در تقویت امکانات و کاهش معضلات، صنعت گردشگری در نواحی ساحلی استان بوشهر دارد.

مبانی نظری

تعریف گردشگری

تا چندی پیش شاید به گردشگری فقط از نگاه یک گرایش در یک رشته خاص مثل جغرافیا توجه میشد ولی امروز گردشگر مفاهیم گسترده‌ای پیدا کرده و توجه به آن شده است در حدی که امروزه از آن به عنوان فعالیت چهارم (در کنار کشاورزی، صنعت، خدمات) نام برده میشود (موحد، ۱۳۸۶: ۲). لغت توریسم (*Tourism*) از کلمه تور (*Tour*) به معنای گشتن اخذ شده که ریشه در لغت لاتین *Tourns* به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبدأ و مقصد و چرخش دارد که از یونانی به اسپانیا، فرانسه و در نهایت به انگلیس راه یافته است. سازمان جهانی توریسم (*WTO*) در سال ۱۹۹۳ توریسم را اینگونه تعریف می‌کند "توریسم هرگونه شکلی از سفر که شامل اقامت حداقل یک شب و کمتر از یک سال و دور از خانه باشد را شامل می‌شود (Swarbrook, 1999, 10). گردشگری عبارت است از فعالیتهای جابجایی و اقامت فرد به محیطی غیر از محیط همیشگیاش به مدت کمتر از یک سال است و اهدافی چون تفریح، کار و.. را در برمیگیرد (Goeldner, 2009: 19). انسان‌ها در طی تاریخ با اهداف و مقاصد خاصی مسافرت می‌کردند. برای انسان‌های اولیه این حرکت برای تأمین غذا و دوری از خطر و یافتن آب و هوای مناسب بود. با پیشرفت امکانات این اهداف به سوی تجارت و تفریح سوق پیدا کرد؛ به طوری که امروزه این اهداف به حدی گسترده و پیچیده است که نمی‌توان حد و مرزی برای آن متصور شد (فیض بخش، ۱۳۷۹، ۳۱). سیر و سیاحت و سفرهای گردشگری، هر چند طبق یافته‌های باستانی و داده‌های تاریخی پدیده‌ای دیرپا و قدیمی است و عمری به قدمت تاریخ و تمدن بشری دارد، اما ضرورت‌های زمان، همراه با توسعه و گسترش فناوری باعث شده است که نیاز به استراحت، تفریح و تمدد اعصاب، بیش از هر زمان دیگری در

این عصر نمود پیدا کند (لی، ۱۳۸۷، ۲). بنابراین با آغاز قرن بیستم، با توجه به دگرگونی های وسیعی که در اوضاع اجتماعی، اقتصادی و صنعتی روی داد، گرایش به ایجاد تنوع در محیط زندگی یکنواخت و فرار از فضای پرهیاهو و خسته کننده شهرها و شناخت جهان و گسترش ارتباطات سیاسی- اقتصادی و نیاز مبرم مردم سرزمین ها و کشورها به یکدیگر، موجبات شکوفایی جهانگردی و سیر و سیاحت به سبک و سیاق کنونی را فراهم آورد (محلای، ۱۳۸۰، ۹). در واقع گردشگری به عنوان منبع جدیدی برای ایجاد اشتغال، کسب درآمد، دریافت مالیات بیشتر، جذب ارز، تقویت زیر ساخت های اجتماعی و عامل توسعه سایر صنایع به شمار می رود (کاظمی، ۱۳۸۷، ۱). صنعت توریسم می تواند راهکارهای مناسب برای توسعه صادرات و کسب درآمدهای دولتی کشورها داشته باشد. (Oh, 2004, 39) بسیاری از کشورها، این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیر بنایی می دانند (محلای، ۱۳۸۰، ۱). در واقع گردشگری آمیزه ای از فعالیت های مختلف است که به صورت زنجیره ای در جهت خدمات رسانی به گردشگران انجام می گیرد. بنابراین گردشگری شامل تمامی پدیده ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه کنندگان و فروشندگان محصولات گردشگری، دولت ها و جوامع میزبان، در فرایند جذب و پذیرایی از گردشگران میباشد (McIntosh, 1995, 9)

گردشگری ساحلی - دریایی

محدوده های آبی- ساحلی دریاها بارورترین اکوسیستم های کره زمین اند که فرصت های زیادی برای هدف های تفریح و گردشگری ایجاد کرده و منبع عمده غذا و حمل و نقل می باشند و اهمیت این محیط ها زمانی انعکاس می یابد که در می یابیم اکثر جمعیت دنیا در نقاط ساحلی زندگی می کنند. توریسم ساحلی و دریایی جزئی از صنعت توریسم را تشکیل می دهد. توریسم دریایی شامل آن دسته فعالیت هایی است که بخاطر جذابیت های محیطی دریایی، افراد به محلی دور از محل سکونت خود مسافرت میکنند. در اینجا محیط دریایی به آنچه دارای آب شور و جزر و مد است اطلاق میشود. در این تعریف تنها فعالیت های که در دریا انجام میگردند مدنظر نیست، بلکه فعالیتها در محیط های دریایی را هم شامل می شود. مثل ماهیگیری کنار ساحل، تماشا حیات وحش، راه رفتن روی صخره ها، تماشای رقابت های حرفه ای موج سواری (Orams, 1999: 96).

ارتباط بین فعالیتهای گردشگری و محیط زیست ساحلی

در سالهای اخیر یکی از دلایل بروز مشکلات محیط زیستی، استفادههای انسانی در قالب فعالیتهای طبیعت گردی است. امروزه، رفتار دوستانه با طبیعت به عنوان راهکاری برای گردشگری طبیعت پایدار مورد توجه است، از آنجا که گردشگری غالب در استانهای مجاور دریا در ایران، گردشگری ساحلی است. به نظر می آید که گردشگران ساحلی که نگرش محیط زیستی بالاتری دارند، رفتارهای محیط زیستی بیشتری نشان می دهند.

از آنجا که شهرهای مجاور دریا در ایام خاصی از سال مورد هجوم گردشگران قرار می گیرد، مدیریت محیط زیست در راستای گردشگری پایدار در این مناطق کاملاً ضرورت است. از جمله راهکارهای مورد توجه در گردشگری پایدار، ترویج رفتار محیط زیستی مسوولانه است. برای فهم اینکه چگونه رفتارهای زیست محیطی مسوولانه تشویق شود، تلاشهای بسیاری از طریق شناخت روابط پیچیده بین عوامل مختلف و رفتارهای محیط زیستی صورت گرفته است. با نگاهی گذرا به مناظر طبیعی و حتی غیرطبیعی شهرهای گردشگری پذیر ملاحظه می شود که شهرهای ساحلی نیازمند سیاست گذاری مناسب خود هستند. در صورتی که در چشم انداز آتی استانهای ساحلی گردشگری پایدار مدنظر باشد، برنامه ریزی و اقدامات بیشتری نسبت به گردشگری توأم با حفظ محیط زیست را می طلبد.

جدول شماره ۱: فعالیتهای و تسهیلات گردشگری ساحلی

منطقه	فعالیتها		خدمات / تسهیلات				
	طبیعی	انسانی	اقامتگاه	غذاخوریها	تسهیلات پشتیبانی	خدمات عمومی	تاسیسات زیر بنایی
بالا دست ساحل	- دیدن منظر - درشکه سواری - دوچرخه سواری - تماشای پرندگان	- خرید - غذاخوری - سالن موسیقی - فروش انواع نوشیدنی - ورزش	- خانه های ویلایی - مهمانسرا - هتل - کنار دریا - خوابگاه های مشترک - شبانه روزی - مجتمع های گروهی	- مغازه های محلی - دوره گردها - رستوران ها - غذای ملل - چاپخانه	- مجتمع های خرید - مغازه های صنایع محلی - اماکن تفریحی - مغازه غواصی - بنگاه مسافرتی - مغازه های اجاره	- تأمین آب - فاضلاب - دفع زباله جامد - برق - مخابرات - جاده - حمل و نقل عمومی	- زهکشی - جاده - فرودگاه - راه آهن
تپه های ماسه ی ساحلی	- مطالعه - حمام آفتاب - شنا	- ورزش	- خانه های ویلایی کم ارتفاع	- غرفه ها - مغازه های محلی	- دوچرخه - موتورسیکلت - زمین بازی	- دوشهای سرپایی - پارکینگ	- موج شکن - لنگرگاه

	- برج نجات - توقفگاه قایق	- اسب سواری	- دوره گردها			- دریانوردی - قایق‌های تفریحی - موج سواری - ماهیگیری با قلاب	
						- غواصی با ماسک - غواصی با کپسول - ماهیگیری - قایق سواری	دریایی

منبع: شهرکی، ۱۳۸۹: ۲۷۹

روش تحقیق:

با توجه به ماهیت موضوع و مؤلفه‌های مورد بررسی، نوع تحقیق، کاربردی- توسعه ای و روش بررسی توصیفی- تحلیلی است. ابزار جمع آوری اطلاعات، مجلات معتبر و مرتبط، پایان‌نامه‌ها و کتب مرتبط می باشد. اطلاعات میدانی نیز از طریق پرسشنامه و مصاحبه حضوری می باشد، که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۱۶ پرسشنامه مورد نیاز بود که توسط افراد بالای ۱۵ سال گردشگران داخلی و خارجی استان بوشهر در ایام عید نوروز در سال ۱۳۹۴ تکمیل گردید، از بین ۳۱۶ نفر پاسخگو، ۲۶ درصد از استان بوشهر، ۵۳ درصد از استان فارس و ۲۱ درصد باقی گردشگران از سایر استانهای کشور بودند. سپس از روش تحلیلی *SWOT* جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه راهبردها و راهکارهای توسعه گردشگری بهره‌گیری شده است. برای رسیدن به این منظور، ابتدا محیط داخلی (نقاط قوت و ضعف) و محیط خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) منطقه مطالعه گردید و سپس فهرستی از نقاط قوت، ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی شناسایی شد. در نهایت راهبردها و راهکارهای اساسی مرتبط با منطقه ارائه گردیده است.

SWOT حروف چهار کلمه انگلیسی با معادل فارسی، قوت (*STRENGTH*) ضعف (*WEAKNESS*) فرصت (*OPPORTUNITY*) و تهدید (*THREATS*) میباشد (زیاری، ۱۳۸۳: ۲۳۸). تجزیه و تحلیل *SWOT* شناسایی نظامند عواملی است که راهبردها، باید بهترین سازگاری را با آنها داشته باشند. منطق رویکرد مذکور این است که راهبرد اثربخش، باید قوتها و فرصتهای سیستم را به حداکثر، ضعف و تهدیدها را به حداقل برساند. این منطق اگر درست به کار رود نتایج بسیار خوبی برای انتخاب و طراحی یک راهبرد اثربخش خواهد داشت (پیرز و رابینسون، ۱۳۸۳: ۱۵۵) همچنین این مدل

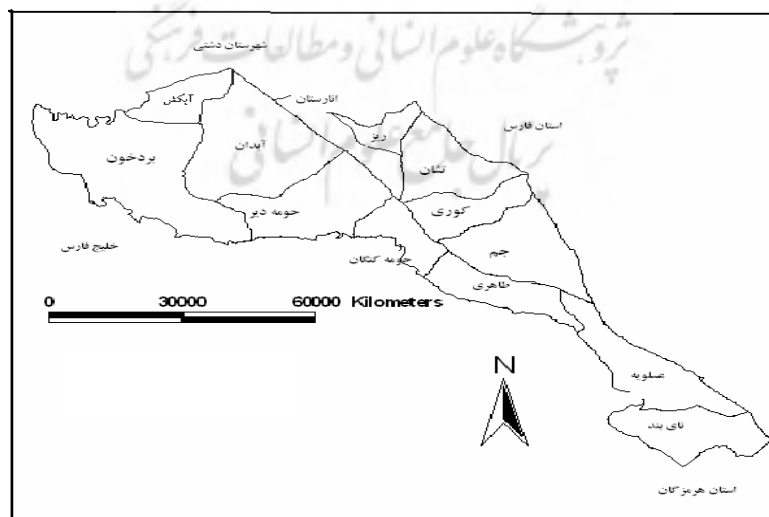
یکی از ابزارهای استراتژیک تطابق نقاط قوت و ضعف درون سیستمی با فرصت‌ها و تهدیدات برون سیستمی است (هریسون و جان، ۱۳۸۲: ۱۹۲).

موقعیت جغرافیایی خلیج فارس

خلیج فارس یا خلیج پارس آبراهی است که در امتداد دریای عمان و در میان ایران و شبه جزیره عربستان قرار دارد. مساحت آن ۲۳۳۰۰۰ کیلومتر مربع است، و پس از خلیج مکزیک و خلیج بون سوین خلیج بزرگ جهان بشمار می‌آید. این خلیج در محدوده ۲۳ الی ۳۰ درجه عرض شمالی و ۴۸ الی ۵۶ درجه طول شرقی واقع شده است. خلیج فارس از شرق از طریق تنگه هرمز و دریای عمان به اقیانوس هند و دریای عرب راه دارد، و از غرب به دلتای رودخانه اروندرود، که حاصل پیوند دو رودخانه دجله و فرات و پیوستن رود کارون به آن است، ختم می‌شود. کشورهای ایران، عمان، عراق، عربستان سعودی، کویت، امارات متحده عربی، قطر و بحرین در کناره خلیج فارس هستند.

موقعیت جغرافیای استان بوشهر

استان بوشهر با مساحتی در حدود ۲۷۶۵۳ کیلومتر مربع بین ۲۷ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۶ دقیقه طول شرقی، در جنوب ایران و در حاشیه خلیج فارس قرار دارد. این استان از شمال به استان خوزستان و قسمتی از کهگیلویه و بویر احمد، از جنوب به خلیج فارس و قسمتی از استان هرمزگان، از شرق به استان فارس و از غرب به خلیج فارس محدود است. بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی کشور، استان بوشهر مشتمل بر ۹ شهرستان، ۱۷ بخش، ۱۳ شهر، ۳۶ دهستان و ۷۰۶ آبادی دارای سکنه است.

نقشه شماره ۱: موقعیت استان بوشهر در تقسیمات کشوری

معرفی برخی از جاذبه های گردشگری ساحلی استان بوشهر

مناطق حفاظت شده

زیستگاه های طبیعی استان شامل چهار منطقه حفاظت شده حله، نای بند، مند و منطقه حفاظت شده خارک و خارکو می باشد. این مناطق حفاظت شده دارای گونه های نادر و با ارزش گیاهی و جانوری می باشد و بواسطه خشکسالی های پیاپی با خسارات قابل توجهی از جمله خشکی تالاب و گیاهان و مهاجرت پرندگان و ... مواجه بوده است که اثرات آن علی رغم بارندگی مناسب در سال ۱۳۸۰ تا سال های بعد باقی خواهد ماند. این مناطق از جمله مهمترین مناطق ساحلی جذب گردشگر در منطقه خلیج فارس میباشند.

منطقه حفاظت شده حله:

وسعت این منطقه ۴۲۵۰۰ هکتار در ۱۰ کیلومتری شمال شرقی بوشهر، در حد فاصل جزیره شیف و روستای کره بند در شهرستان بوشهر و در ساحل خلیج فارس واقع شده است. پوشش گیاهی آن شامل پوشش غنی مرتعی در بخش های دور از ساحل و پوشش بوته های شور دوست در اراضی شورزار در مجاورت ساحل می باشد. بخش وسیعی نیز تالابی با پوشش گیاهان تالابی و جنگل های گز و کهور در اراضی اطراف آن را شامل می شود. گونه های جانوری آن عبارت از پرندگان بومی از قبیل دراج، کوکرو ده ها گونه پرنده مهاجر و گراز، شغال، گرگ و خرگوش می باشد.

منطقه حفاظت شده نای بند:

وسعت این منطقه ۱۹۵۰۰ هکتار و در ۳۲۰ کیلومتری جنوب شرقی بوشهر در بخش مرکزی کنگان واقع شده که بصورت دماغه ای با ارتفاع ۱۴۶ متر در دریا پیش رفته و دو سوم آن در استان بوشهر و یک سوم آن در استان هرمزگان واقع شده است. پوشش گیاهی آن عبارت از پوشش علوفه ای با اراضی مشجر وسیع در دو سوم منطقه و یک سوم دیگر شامل بخش صخره ای فاقد پوشش علوفه ای مناسب می باشد. حوضه های متعدد، جنگلهای حرا، سواحل ماسه های درخشان در بخشهای شمالی و شرقی و سواحل صخره ای دارای حاشیه باریک ماسه های جنوبی خلیج و بخش غربی منطقه حفاظت شده نای بند، درختان کهنسال انجیر معابد در دماغه نای بند، دشت هموار بخش شمالی، دشتهای مشجر و دره های عمیق و صخره ای در بخش جنوبی، بدیعترین چشم اندازهای طبیعی سواحل خلیج فارس را یک جا گرد هم آورده است. وجود این چنین مناظری، وجود تپه های مرجانی جهت تفریح غواصان و حتی فرایند تخمگذاری و جوجه آوری لاک پشتان دریایی کمیاب که در کمتر نقطه های از سواحل صورت میگیرد میتواند سبب جلب گردشگران شود.

منطقه حفاظت شده مند:

مساحت این منطقه ۴۶۷۰۰ هکتار و در ۱۸۰ کیلومتری بوشهر و در بخش بردخون از توابع شهرستان دیر واقع گردیده است. رودخانه مند از حد شمالی این منطقه می‌گذرد. پوشش گیاهی آن شامل ۶۰۰۰ هکتار پوشش مرتعی در حاشیه رودخانه مند در شمال و غرب منطقه و بیش از ۴۰ هزار هکتار شوره‌زار فاقد پوشش گیاهی و بوته‌های شور دوست در جنوب منطقه در مجاورت دریا و ۱۷۴ هکتار پوشش ضعیف مرتعی در بخش شمال شرقی می‌باشد. گونه‌های جانوری آن عبارت از آهو، شغال، گرگ، روباه، خرگوش و انواع پرندگان شکاری می‌باشد.

منطقه حفاظت شده خارک و خارکو:

وسعت آن ۳۱۲ هکتار و در ۵۴ کیلومتری شمال غربی بوشهر واقع گردیده و جزیره‌ای مرجانی و صخره‌ای است. پوشش گیاهی آن شامل پوشش مرتعی بسیار ضعیف از گونه‌های مرتعی از قبیل بهمن، خارشتر، جعبه و چمن‌شور می‌باشد. گونه‌های جانوری آن شامل حدود ۸۰۰ رأس آهو و کلاغ هندی می‌باشد.

تحلیل و آزمون فرضیه

در این قسمت به بررسی کمبود شاخص‌های مختلف موثر بر کاهش جذب گردشگری در نواحی ساحلی استان بوشهر پرداخته شده است. برای این منظور، برای هر یک از این شاخص‌ها امتیازی بر اساس طیف لیکرد از یک تا پنج در نظر گرفته شد و سپس پرسشنامه‌های تهیه شده در میان گروه‌های مختلف گردشگران و مسئولین مربوطه توزیع گردید. بررسی و آزمون فرضیه تحقیق با استفاده از نرم افزار *SPSS*، مؤید آن است که کمبود امکانات رفاهی و زیر ساختی سبب کاهش جذب گردشگر در نواحی ساحلی استان بوشهر می‌شود جدول شماره ۱، نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل این شاخص‌ها را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۱): نتایج بررسی اثرات کمبود امکانات رفاهی و زیر ساختی در کاهش جذب گردشگر در نواحی ساحلی استان

فراوانی داده‌ها									
درجه معناداری	<i>Chi square</i>	انحراف معیار	میانگین	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	شاخص‌ها
۰,۰۳۹	۱۰,۱۰	۱,۳۰۸	۱,۸۲	۲۰,۵	۲۶	۲۳	۱۸	۱۲,۵	امکانات حمل و نقل

گردشگران	دسترسی به آب آشامیدنی برای	۱۰,۵	۱۹,۵	۲۳	۲۴	۲۳	۱,۷۱	۱,۳۰۲	۱۸,۴۵	۰,۰۰۱
وضعیت سرویس‌های بهداشتی		۹	۱۵,۵	۳۱,۵	۲۴	۲۰	۱,۴۶	۱,۲۱۲	۲۸,۹۵	۰,۰۰۰
ویژگی‌های مراکز اقامتی		۱۶	۲۴	۳۵	۱۵,۵	۹,۵	۱,۳۷	۱,۱۷۲	۳۸,۷۵	۰,۰۰۰
وضعیت راه‌های ارتباطی		۱۱	۲۰	۲۸	۲۳,۵	۱۷,۵	۱,۵۵	۱,۲۴۷	۱۶,۳۵	۰,۰۰۳
سرمایه‌گذاری بخش خصوصی		۱۰	۱۲,۵	۲۵	۲۸	۲۴	۱,۵۸	۱,۲۵۸	۲۶,۹۵	۰,۰۰۰
طرح‌های گردشگری	حمایت مسئولان دولتی از	۵,۵	۱۱,۵	۲۳,۵	۳۱,۵	۲۸	۱,۳۵	۱,۱۶۳	۴۹,۱۰	۰,۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

بر اساس جدول شماره (۱)، امکانات مربوط به حمل و نقل با میانگین (۱,۸۲)، دسترسی به آب آشامیدنی برای گردشگران (۱,۷۱)، وضعیت سرویس‌های بهداشتی در منطقه (۱,۴۶)، ویژگی‌های و امکانات مراکز اقامتی (۱,۳۷)، وضعیت راه‌های ارتباطی (۱,۵۵)، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی (۱,۵۸) و حمایت مسئولان دولتی از طرح‌های گردشگری (۱,۳۵)، در میزان جذب گردشگر در نواحی ساحلی استان بوشهر تأثیر داشته است. سپس از آزمون χ^2 تک متغیره جهت تایید یا رد فرضیه استفاده شد. جدول شماره ۲، نتایج این آزمون را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۲): نتایج آزمون فرضیه

متغیر	(کای اسکور) χ^2	درجه آزادی	سطح معناداری
شاخص‌ها و زمینه‌ها	۵۲۱,۸۹	۶	۰,۰۰۰

همانطور که از جدول ۲ مشخص است مقدار x_2 برابر با ۵۲۱,۸۹، درجه آزادی برابر با ۶ و سطح معنا داری برابر ۰,۰۰۰ می‌باشد. بنابراین با توجه به مقدار x_2 و سطح معنا داری می‌توان نتیجه گرفت که کمبود امکانات رفاهی و زیر ساختی در کاهش جذب گردشگر در نواحی ساحلی استان بوشهر تأثیرگذار می‌باشد.

راهبردهای مناسب توسعه گردشگری ساحلی استان بوشهر

به منظور ارائه راهبردها و سیاست‌های مناسب توسعه گردشگری ساحلی در سواحل استان بوشهر، به شناخت عوامل چهارگانه SWOT در جهت رفع ضعف‌ها، تهدیدها و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها می‌پردازیم. در این راستا، راهبردها و راهکارهای گردشگری ساحلی، ۱- راهبرد تهاجمی مبتنی بر بهره‌گیری از برتری‌های مناطق ساحلی ۲- راهبرد بازنگری، جهت بیان مهم‌ترین فرصت‌های پیش رو جهت رفع نقاط ضعف داخلی ۳- راهبرد تنوع که تأکید بر استفاده از قوت‌های درون ناحیه ای جهت رفع تهدیدات برون ناحیه ای دارد ۴- راهبرد تدافعی، به ارائه دیدگاه‌ها جهت برطرف نمودن آسیب پذیری گردشگری ساحلی ارائه گردید.

ابعاد	نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
اجتماعی و فرهنگی	<p>S1- وجود روحیه مهمان نوازی در میان ساکنین شهرستان</p> <p>S2- فرهنگ و آداب و رسوم محلی و سنتی در منطقه مانند موسیقی سنتی</p> <p>S3- وجود امنیت اجتماعی در منطقه</p>	<p>W1- عدم وجود مشارکت قوی در بین مردم</p> <p>W2- نبود برنامه منسجم برای ترویج فرهنگ گردشگری</p> <p>W3- کمبود مراکز خدمات رسانی و رفاهی به گردشگران</p> <p>W4- کمبود نیروهای متخصص و آموزش دیده در بخش گردشگری</p> <p>W5- ضعف مراکز اطلاع رسانی و تبلیغاتی درباره جاذبه های گردشگری منطقه به گردشگران</p> <p>W6- کمبود علایم اطلاع رسانی</p>
اقتصادی	<p>S4- مستعد بودن استان جهت سرمایه گذاری و برنامه ریزی گردشگری</p> <p>S5- ایجاد زمینه اشتغال و درآمد زایی برای گروه‌های انسانی موجود در استان</p> <p>S6- تنوع بخشیدن به مشاغل خدماتی</p> <p>S7- کم سرمایه بر بودن این صنعت نسبت به بخش‌های دیگر اقتصادی</p>	<p>W7- عدم همکاری سازمان‌های دولتی که موجب فرار سرمایه ویژه بخش خصوصی از این منطقه شده است</p> <p>W8- کمبود بودجه مالی اختصاص یافته به بخش گردشگری</p>
اکولوژیکی	<p>S8- دارا بودن آب و هوای متبوع و دل پذیر</p> <p>S9- وجود چشم اندازهای زیبا و منحصر به فرد</p> <p>S10- وجود جنگلهای حرا</p> <p>S11- مناظر طبیعی منحصر به فرد</p> <p>S12- وجود سواحل ماسه‌ای درخشان</p> <p>S13- چشم اندازهای طبیعی سواحل</p>	<p>W9- ضعف تاسیسات و راه‌های ارتباطی</p> <p>W10- عدم تاسیسات بهداشتی مناسب کافی در مناطق گردشگری</p> <p>W11- کمبود مراکز اقامتی و پذیرایی مناسب برای اقبال مختلف</p>

	<p>S14- وجود تپه‌های مرجانی جهت تفریح غواصان S15- دارا بودن فضایی مناسب و آرام برای استراحت و گذران اوقات فراغت</p>	
<p>W12- ضعف مدیریتی و فقدان ثبات در مدیریت W13- عدم وجود زیر ساخت‌های مناسب W14- عدم استفاده از تمامی توانمندی‌های منطقه از طرف سازمان‌های مرتبط</p>	<p>S16- تنوع بخشی و معرفی مناطق گردشگری منطقه به گردشگران جهت ارتقاء گردشگری منطقه S17- حمایت مسئولان از گردشگری</p>	<p>نهادی</p>

ابعاد	نقاط فرصت (O)	نقاط تهدید (T)
اجتماعی	<p>O1- تبادلات اجتماعی بین گردشگران و ساکنان شهر و ارتقاء سطح فرهنگی O2- کاهش نابرابر اجتماعی و گسترش عدالت اجتماعی O3- جذب نیروهای تحصیل کرده در بخش گردشگری O4- ارائه محصولات فرهنگی و گردشگری منطقه</p>	<p>T1- عدم مشارکت مردم محلی در پروژه های گردشگری T2- از بین رفتن آداب و سنن محلی T3- ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران</p>
اقتصادی	<p>O5- امکان جذب سرمایه گذاری‌های خارجی O6- اشتغال زایی و ایجاد درآمد ارزی برای کشور O7- افزایش شمار گردشگران نسبت به سال‌های گذشته</p>	<p>T4- نبود بودجه کافی جهت گسترش صنعت توریسم T5- افزایش قیمت زمین و مسکن T6- تعداد کم رقبای فعال در زمینه گردشگری</p>
اکولوژیکی	<p>O8- قابلیت تبدیل شدن به یک قطب گردشگری O9- شناسایی بهینه صنایع و استعداد های اکولوژیکی O10- وجود مراکز تفریحی متعدد</p>	<p>T7- رعایت نکردن اصول بهداشتی توسط گردشگران T8- تهدیدهای زیست محیطی و ایجاد خسارت به آثار تاریخی و طبیعی</p>
نهادی	<p>O11- نبود ترافیک سنگین در سطح استان O12- حمایت از طرح‌های گردشگری</p>	<p>T9- کم آشنا بودن این استان به عنوان یک مکان گردشگری T10- عدم ارائه تسهیلات از سوی دولت جهت ارائه خدمات گردشگری T11- عدم وجود سیستم حمل و نقل مناسب</p>

تهدیدها (T):	فرصت‌ها (O):	
<p>۷- عدم مشارکت مردم محلی در پروژه های گردشگری</p> <p>۲- از بین رفتن آداب و سنن محلی</p> <p>۳- ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران</p> <p>۴- نبود بودجه کافی جهت گسترش صنعت توریسم</p> <p>۵- افزایش قیمت زمین و مسکن</p> <p>۶- تعداد کم رقبای فعال در زمینه گردشگری</p> <p>۷- رعایت نکردن اصول بهداشتی توسط گردشگران</p> <p>۸- تهدیدهای زیست محیطی و ایجاد خسارت به آثار تاریخی و طبیعی</p> <p>۹- کم آشنا بودن این استان به عنوان یک مکان گردشگری</p> <p>۱۰- عدم وجود سیستم حمل و نقل مناسب</p> <p>۱۱- عدم ارائه تسهیلات از سوی دولت جهت ارائه خدمات گردشگری</p>	<p>۱- تبادلات اجتماعی بین گردشگران و ساکنان شهر و ارتقاء سطح فرهنگی</p> <p>۲- کاهش نابرابر اجتماعی و گسترش عدالت اجتماعی</p> <p>۳- جذب نیروهای تحصیل کرده در بخش گردشگری</p> <p>۴- ارائه محصولات فرهنگی و گردشگری منطقه</p> <p>۵- امکان جذب سرمایه گذاری های خارجی</p> <p>۶- اشتغال زایی و ایجاد درآمد ارزی برای کشور</p> <p>۷- افزایش شمار گردشگران نسبت به سال های گذشته</p> <p>۹- قابلیت تبدیل شدن به یک قطب گردشگری</p> <p>۹- شناسایی بهینه صنایع و استعداد های اکولوژیکی</p> <p>۱۰- وجود مراکز تفریحی متعدد</p> <p>۱۱- نبود ترافیک سنگین در سطح شهر</p> <p>۱۲- حمایت از طرح های گردشگری</p>	<p>تحلیل SWOT</p>
<p>راهبردهای نوع (ST)</p> <p>۷- تنوع بخشی به مراکز گردشگری و معرفی مناطق گردشگری منطقه به گردشگران جهت تقویت استفاده از مشارکت های مردمی</p> <p>۲- تقویت روحیه رقابت در میان رقبای فعال در زمینه گردشگری با توجه به مستعد بودن استان جهت سرمایه گذاری و برنامه ریزی گردشگری</p> <p>۳- حمایت مسئولان از گردشگری منطقه جهت کاهش تهدیدهای زیست محیطی و ایجاد خسارت به آثار تاریخی و طبیعی</p>	<p>راهبردهای رقابتی/تهاجمی (SO)</p> <p>۷- معرفی فرهنگ و سنت های محلی به گردشگران از طریق تعاملات اجتماعی</p> <p>۲- سرمایه گذاری جهت تبدیل شدن استان بوشهر به قطب گردشگری با توجه به دارا بودن فضایی مناسب و آرام برای استراحت و گذران اوقات فراغت</p> <p>۳- کاهش نابرابر اجتماعی و گسترش عدالت اجتماعی از طریق ایجاد زمینه اشتغال و درآمد زایی برای گروه های انسانی</p>	<p>قوت‌ها (S):</p> <p>۷- وجود روحیه مهمان نوازی در میان ساکنین شهرستان</p> <p>۲- فرهنگ و آداب و رسوم محلی و سنتی در منطقه</p> <p>۳- وجود امنیت اجتماعی در منطقه</p> <p>۴- مستعد بودن شهرستان جهت سرمایه گذاری و برنامه ریزی گردشگری</p> <p>۵- ایجاد زمینه اشتغال و درآمد زایی برای گروه های انسانی موجود در سطح استان</p> <p>۶- تنوع بخشیدن به مشاغل خدماتی</p> <p>۷- کم سرمایه بر بودن این صنعت نسبت به بخش های دیگر اقتصادی</p> <p>۸- دارا بودن آب و هوای متبوع و دل پذیر</p>

<p>۴- تقویت ارائه تسهیلات از سوی دولت جهت ارائه خدمات گردشگری به گردشگران جهت تنوع بخشی و معرفی مناطق گردشگری منطقه جهت ارتقاء گردشگری منطقه</p> <p>۵- ایجاد قوانین خاص از جمله جریمه مالی و ... برای گردشگران جهت رعایت اصول بهداشتی در استفاده از وجود چشم اندازهای زیبا و منحصر به فرد</p> <p>۶- تقویت سیستم حمل و نقل مناسب جهت دسترسی راحت گردشگران به منابع آبی، مراتع و ارتفاعات</p>	<p>۴- حمایت از طرح‌های گردشگری جهت تنوع بخشی و معرفی مناطق گردشگری منطقه به گردشگران جهت ارتقاء گردشگری منطقه</p> <p>۵- افزایش مراکز خدمات رسانی جهت جذب گردشگر خارجی و وجود امنیت اجتماعی در منطقه</p> <p>۶- حمایت مسئولان از گردشگری منطقه جهت شناسایی بهینه صنایع و استعدادهای اکولوژیکی</p> <p>۷- استفاده از چشم اندازهای زیبا و منحصر به فرد گردشگری و دارا بودن آب و هوای متبوع و دلپذیر جهت افزایش شمار گردشگران</p>	<p>۹- وجود چشم اندازهای زیبا و منحصر به فرد</p> <p>۱۰- وجود جنگلهای حرا</p> <p>۱۱- مناظر طبیعی منحصر به فرد</p> <p>۱۲- وجود سواحل ماسه‌ای درخشان</p> <p>۱۳- چشم اندازهای طبیعی سواحل</p> <p>۱۴- وجود تپه‌های مرجانی جهت تفریح غواصان</p> <p>۱۵- دارا بودن فضایی مناسب و آرام برای استراحت و گذران اوقات فراغت</p> <p>۱۶- تنوع بخشی و معرفی مناطق گردشگری منطقه به گردشگران جهت ارتقاء گردشگری منطقه</p> <p>۱۷- حمایت مسئولان از گردشگری منطقه</p>
<p>راهبردهای تدافعی (WT)</p> <p>۷- تقویت برنامه های منسجم جهت ترویج فرهنگ گردشگری جهت آشنا نمودن سایرین با فرهنگ منطقه و جلوگیری در از بین رفتن آداب و سنن محلی</p> <p>۲- تقویت مدیریت جهت کنترل تخلفات اجتماعی صورت گرفته با ورود گردشگران</p> <p>۳- افزایش بودجه مالی اختصاص یافته به بخش گردشگری جهت افزایش تعداد رقبا در بخش گردشگری</p> <p>۴- تقویت ایجاد زیر ساخت مناسب متناسب با گردشگری جهت کاهش تهدیدهای زیست محیطی و ایجاد خسارت به آثار تاریخی و طبیعی</p> <p>۵- تقویت تاسیسات و راه های ارتباطی جهت افزایش سیستم‌های حمل و نقل</p> <p>۶- جلوگیری از افزایش قیمت زمین و مسکن از طریق بودجه های مالی اختصاص یافته و تقویت مدیریت</p>	<p>راهبردهای بازنگری (WO)</p> <p>۷- بازنگری در بودجه مالی اختصاص یافته به بخش گردشگری با توجه به کاهش نابرابر اجتماعی و گسترش عدالت اجتماعی</p> <p>۲- بازنگری در ایجاد تاسیسات بهداشتی مناسب در مناطق گردشگری با توجه به وجود مراکز تفریحی متعدد در منطقه</p> <p>۳- بازنگری در جذب نیروهای تحصیل کرده در بخش گردشگری جهت افزایش مشارکت در بین مردم</p> <p>۴- بازنگری در افزایش همکاری سازمان‌های دولتی جهت جذب سرمایه گذاری‌های خارجی</p> <p>۵- تقویت برنامه های منظم جهت ترویج فرهنگ گردشگری در جذب گردشگر داخلی و خارجی</p> <p>۶- بازنگری در شیوه های مدیریتی جهت تبدیل شدن منطقه به یک قطب گردشگری</p> <p>۷- بازنگری جهت تربیت نیروهای متخصص جهت افزایش اشتغال زایی و ایجاد درآمد ارزی برای کشور</p>	<p>ضعف‌ها (W):</p> <p>۷- عدم وجود مشارکت قوی در بین مردم</p> <p>۲- نبود برنامه منسجم برای ترویج فرهنگ گردشگری</p> <p>۳- کمبود مراکز خدمات رسانی و رفاهی به گردشگران</p> <p>۴- کمبود نیروهای متخصص و آموزش دیده در بخش گردشگری</p> <p>۵- ضعف مراکز اطلاع رسانی و تبلیغاتی درباره جاذبه های گردشگری منطقه به گردشگران</p> <p>۶- کمبود علایم اطلاع رسانی</p> <p>۷- عدم همکاری سازمان‌های دولتی که موجب فرار سرمایه بویژه بخش خصوصی از این منطقه شده است</p> <p>۸- کمبود بودجه مالی اختصاص یافته به بخش گردشگری</p> <p>۹- ضعف تاسیسات و راه‌های ارتباطی</p> <p>۱۰- عدم تاسیسات بهداشتی مناسب در مناطق گردشگری</p> <p>۱۱- کمبود مراکز اقامتی و پذیرایی مناسب برای اقشار مختلف</p> <p>۱۲- ضعف مدیریتی و فقدان ثبات در مدیریت</p> <p>۱۳- عدم وجود زیر ساخت‌های مناسب</p>

۷-افزایش استفاده صحیح و اصولی از توانمندی‌ها منطقه جهت تبدیل شدن این استان به عنوان یک قطب گردشگری		۱۴-عدم استفاده از تمامی توانمندی‌های منطقه از طرف سازمان‌های مرتبط
--	--	--

نتیجه گیری

از مهمترین تحولات اجتماعی صورت پذیرفته در جوامع معاصر، توجه به اوقات فراغت به عنوان یکی از نیازهای اساسی، در زندگی تحت سیطره فناوری است. در راستای چنین تحولی، گردشگری نیز به عنوان یکی از شیوه های گذران اوقات فراغت مطرح بوده و تأثیر قابل توجهی بر محیط زیست انسانی، اقتصاد و معیشت جوامع برجای می نهد. بررسی های علمی حاکی از آن است که، گردشگری در نوع خود به عنوان یکی از پرمصرف ترین صنایع در استفاده از منابع و انرژی محسوب می شود، و به نظر می رسد که در آینده نیز با همین شدت به روند رو به رشد خود ادامه دهد. از سوی دیگر، سال ها است که دامنه گردشگری، از میدان محصور مکان های باستانی به محیط طبیعی رخت کشانده، و در این میان نقش سواحل به عنوان یکی از مهمترین مقاصد گردشگری، اهمیتی روزافزون یافته است. به طوریکه بر اساس آمار و ارقام سازمان جهانی گردشگری، بیشترین مسافران جهان مربوط به بخش گردشگری ساحلی است. محبوبیت همیشگی سواحل و گستردگی حجم تقاضا برای آن، در کنار ساختار شکننده این محیط ها سبب شده است که برنامه ریزان، آگاهی فزاینده ای نسبت به توسعه پایدار در این مناطق داشته باشند، و به منظور دستیابی به گردشگری پایدار، با هدف حفظ منافع اقتصادی، ارتقاء گردشگری و حفظ منابع زیست محیطی، تلاش نمایند. نوارهای ساحلی از جمله فضاهایی هستند که غالباً پیوند ناگسستنی با حوزه ها و مراکز شهری اطراف خود دارند. این نواحی، مرکز تجمع بیشترین فعالیت های انسانی شامل: بازرگانی، تجارت، انرژی، ماهی گیری، سکونت و نیز گردشگری هستند (Noronha, ۲۰۰۲: ۴۲). به جهت وجود عوامل محدود کننده در یک لبه ساحلی، که در فاصله باریکی میان خشکی و دریا واقع شده است، مقاصد گردشگری عموماً تحت تأثیر فشارهای مضاعفی از فعالیت های انسانی واقع می شود، و در پی آن آثار زیانباری بر کیفیت محیط برجای می ماند. بنابراین، ضرورت ارزیابی و نظارت بر روند توسعه کاربری ها و گسترش فعالیت ها در لبه ساحلی شهرها، بیش از پیش اهمیت می یابد. استان بوشهر دارای آثار و جاذبه های بسیار جالبی جهت جذب گردشگر داخلی و خارجی می باشد که ساحلی بودن آن و همچنین مرزی بودن آن در جذب گردشگر خارجی و ارز آوری از طریق این صنعت نیز موثر می باشد. در واقع گردشگری منطقه ضمن درآمد زایی برای ساکنین منطقه، سبب ایجاد اشتغال، توزیع درآمد، آشنایی با فرهنگ دیگر ملل می شود. با توجه به جاذبه های بالای منطقه جهت جذب گردشگر نیازمند توسعه این صنعت و مدیریت

صحیح و اصولی می‌باشد که رسیدن به این مهم نیازمند شناسایی قابلیت‌ها و ضعف‌های داخلی و خارجی منطقه است. در همین راستا، محدودیت‌ها، امکانات، تهدیدات و فرصت‌های پیش رو در توسعه صنعت گردشگری در استان بوشهر ارائه گردید.

پیشنهادات

با توجه به پژوهش صورت گرفته در زمینه راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری نواحی ساحلی خلیج فارس (مطالعه موردی: سواحل استان بوشهر)، پیشنهادات زیر مطرح می‌گردد.

- باید زمینه حضور بخش خصوصی را فراهم کرد تا با سرمایه‌گذاری آنان شاهد روند روبه رشد گردشگری ساحلی در مناطق خلیج فارس باشیم.
- معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه، بویژه جاذبه‌های طبیعی و فراهم آوردن شرایط لازم برای جذب توریسم.
- ارائه تسهیلات لازم به اهالی منطقه برای گسترش مراکز خدماتی گردشگری.
- بازسازی اکوسیستم‌ها و زیستگاه‌های آسیب دیده.
- شناسایی عوامل آسیب رسان و سعی در رفع آنها در طراحی محیطی.
- برقراری تعادل بین اهداف تفریحی و حفاظتی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ابراهیم زاده، عیسی، و همکاران (۱۳۸۴)، طرح جاذبه های گردشگری و چگونگی بهره گیری از آن در توسعه منطقه ای سیستان به عنوان قطب فراموش شده، طرح تحقیقاتی دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
- پاپلی یزدی، محمد حسین و مهدی سقایی (۱۳۸۶)، گردشگری ماهیت و مفاهیم، تهران، سمت.
- پیرز، جان و ای و ریچارد، رابینسون ۱۳۸۳. مدیریت راهبردی، اجرای کنترل، انتشارات سمت، تهران
- زیاری، کامت الله ۱۳۸۳. مکتبها نظریها و مدلهای برنامه و برنامه ریزی منطقه ای انتشارات دانشگاه یزد، چاپ اول
- فیض بخش، هوشنگ (۱۳۷۹)، صنعت جهانگردی در ایران و جهان؛ مدرسه عالی خدمات جهانگردی، تهران.
- کاظمی، مهدی (۱۳۷۷)، تحیل ادراک شهروندان زاهدانی در توسعه گردشگری چابهار، مجله جغرافیا و توسعه، سال ششم، شماره ۱۲، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
- لی، جان (۱۳۸۷)، گردشگری و توسعه جهان سوم، مترجمین: رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و صالحی امین، معصومه سادات، شرکت چاپ و نشر بازرگانی وابسته به موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.
- محلاتی، صلاح الدین (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- مولائی هشتجین، نصر... و اعظم خشنود (۱۳۸۶)، اکوتوریسم و توسعه در کنار عملکرد مسلط جزایر خارک و خارکو، مجموعه مقالات همایش منطقه ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، اسلامشهر، انتشارات دانشگاه آزاد واحد اسلامشهر.
- شهرکی، مریم (۱۳۸۹)، رویکرد اکوسیستمی مدیریت گردشگری در مناطق ساحلی خلیج فارس بر اساس مدل تحلیل مدیریتی SWOT، مجموعه مقالات ششمین همایش ملی فرهنگی گردشگری خلیج همیشه فارس، تهران.
- میرکتولی، جعفر و راضیه مصدق (۱۳۸۹)، بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در رونق صنایع دستی مورد دهستان استرآبادی جنوبی - شهرستان گرگان، مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه ای، سال دوم، شماره هفتم، ص ۱۳۷-۱۵۴.
- هریسون، جفری و کارتن، جان ۱۳۸۲، مدیریت استراتژیک پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- موحد، علی. (۱۳۸۶). گردشگری شهری، انتشارات دانشگاه شهید چمران اهواز.

Noronha, L. (۲۰۰۲) "Coastal Tourism, Environment, and Sustainable Local Development",
London, TERI

Philosophies, United ,McIntosh, W. R., Charles, R. G. (1995), Tourism Principles, Practices – Sons, Inc & Wiley States Of America, John

- *Oh, C. O. (2004), the contribution of tourism development to economic growth in the Korena economy, Tourism Management, 26, pp. 39-44*

-*Orams, mark. (1999). "Marine Tourism. Development, Impact and Management". Routledge, London.*

Rattanasuwongchai, N., (1998), Rural tourism management Swarbrook.j.(1999).sustainable– Fertilizer Technology Center, & Tourism – the Impact on Rural Communities II. Thailand, Food PP. 2

- *Untong Akarapong, mingsaran Kaosa-ard, Vicente Ramos, Korawan Sangkakorn, and Javier .۱-۲۰ Rey- Maquieira.(2007), The journal of GMS development stidies, 3(1),*

-*<http://www.ravid4.blogfa.com/page/9.aspx>*

